

Α' ΠΡΟΛΟΓΟΣ

«Τὰς ἐπιδόσεις ἵσμεν γιγνομένας καὶ τῶν τεχνῶν
καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων οὐ διὰ τοὺς ἐμμένοντας τοῖς
καθεστώσιν, ἀλλὰ διὰ τοὺς ἐπανορθοῦντας καὶ τολ-
υῶντας ἀεί τι κινῶν τῶν μὴ καλῶς ἔχοντων».

(Ισομοίτους Εὐαγόρας 7).

"Απορον δύντως τῇ ἀληθείᾳ διατὶ οἱ μουσικοδιδάσκαλοι ἡμῶν τὰς καλλιτεχνικωτάτας τῶν μουσικῶν θέσεων τοῦ στιχηραρικοῦ μέλους κατεδίκασαν ὑπὸ παχυτάτην κόνιν, θέντες ταύτας ἐν τοῖς πολυελέοις καὶ λοιπαῖς ὅλως ἀχρήστοις ὑμνῳδίαις, ἐνῷ αὗται οὐδόλως ἢ ἐλάχιστα ψάλλονται, εἰμὴ ἐν ταῖς παννυχίσιν ἢ ἀγρυπνίαις, τελουμέναις ὥς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐν ταῖς Ιεραῖς Μοναῖς τοῦ Ἀγιωνύμου "Ορους" Αθω· τὰς δὲ τετριμμένας καὶ ἀπλᾶς καὶ εὐαριθμους καὶ ἥκιστα καλλιτεχνικὰς θέσεις, ἔθεντο κατὰ κόρον ἐν τοῖς κυριωτέροις τῆς Ἐκκλησίας ἄσμασιν, ἅτινα περικοσμοῦσιν ἐνιαυσίως τὸ θεῖον αὐτῆς σκῆνος ἔξαίρεσιν ποιησάμενοι, μόλις ἐν τοῖς ἴδιομέλοις καί τισιν ἄλλοις ἄσμασι τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, ἃ, δικαίως καὶ διακρίνονται τοῦ συνόλου τῶν ἐκκλησιαστικῶν μελῶν, τιμὴν περιποιοῦντα πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἡμῶν Μουσικὴν καὶ ἐπισπῶντα τὸν θαυμασμὸν τῶν ἀκροατῶν, οὓς καὶ ἀθρόους προσελκύουσιν εἰς τὰς Ἱερὰς ἀκολουθίας τότε. Τοῦτο δὲ ἐπραξαν, ἔχοντες ἵσως ὑπ' ὄψει τὸ ὁρίθυμον πάντως, ἵνα μή τι χεῖρον εἴπωμεν τῶν ἐκκλησιαζομένων, καὶ ἐπεχείρισαν, ὅσον οἶόν τε σύντομον νὰ τονίσωσι τὴν Ἱερὰν ὑμνῳδίαν, εἰς τρόπον ὃστε οὐδὲ τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου καθ' ἄπασαν τὴν ἀκολουθίαν τοῦ "Ορθού Δοξαστικοῦ" ἐφείσαντο, καταστήσαντες καὶ τοῦτο μονότονον καὶ ὅλως ἄχαρι, καὶ συνεπῶς ἥκιστα ἀρεστόν, ὅπως καὶ πάντα τ' ἄλλα στιχηρὰ Ἰδιόμελα.

'Αλλ' ἐγὼ ἐρωτῶ, ὅσφε δήποτε ἀργῶς καὶ ἀν ψαλῇ τὸ ἐν καὶ

μόνον τοῦτο Ἰδιόμελον, δύναται νὰ ἐπιβραδύνῃ τὴν ἀπόλυσιν πλέον τῶν πέντε λεπτῶν; Εἶναι τοῦτο πρόφασις δεδικαιολογημένη; οὐχὶ βεβαίως. Δικαίως δὲ πᾶς τις δύναται νὰ προτείνῃ τὸ ἔξῆς δίλημμα· εἶναι αἱ περὶ ὃν ὁ λόγος θέσεις ἐκκλησιαστικαὶ ἢ οὕ; Ἐὰν ναί, διατί οὐ χρώμεθα ταύταις ἐν τοῖς Δοξαστικοῖς τούλαχιστον τοῦ δλου ἐνιαυτοῦ; διότι τὰς ἀγνοοῦμεν; δὲν τὸ πιστεύω! Ἐὰν οὐ, διατί χρώμεθα ταύταις, ἐν τοῖς εἰρημένοις ἄσμασιν, ἐν οἷς περὶ καὶ μόνοις, ἀπασαν τὴν καλλιτεχνικὴν αὐτῶν δεινότητα ἐφιλοτιμήθησαν ἥκιστα ἐπιδεικτικῶς νὰ ἐπιδεῖξωσιν;

Τοῦτο δὲ δλον γέγονεν, οὐχὶ δι' ἄλλον τινα σπουδαῖον καὶ ἀποχρῶντα λόγον, ἄλλὰ διὰ τὸν ἔξῆς παραλογισμόν. Ἐπειδὴ ἐν τοῖς Πολυελέοις, Δοξολογίαις καὶ ἄλλοις ἐκτάκτως ψαλλομένοις μαθήμασι, δὲν εἶναι τὰ μέλη συνήθη καὶ τετριμμένα, καὶ ἐπομένως οὐδεμία προκατάληψις ὡρισμένου μέλους κρατεῖ ἡμᾶς δεσμίους, οὕτως, ὡςτε καὶ τὰς ὑμνῳδίας ταύτας καὶ πρὸ πάντων τοὺς Καλλιφωνικοὺς Εἰρμοὺς νὰ θέλωμεν τετριμμένους, οὐ μόνον οὐδεμίαν δυσαρέσκειαν δεικνύομεν διὰ τὴν μεγάλην ποικιλίαν τῶν μελῶν τούτων, ἀλλ' ἔξεναντίας μεγίστην εὐαρέσκειαν αἰσθανόμεθα, καὶ μετὰ χαρᾶς τρέχομεν, ὅταν ἐκτάκτως πού ποτε πρόκηται νὰ ἐκτελεσθῇ ἐκ τῶν εἰρημένων ὑμνῳδιῶν τις, ἦν καὶ ἐκθύμως διὰ τῶν ζωηροτέρων χρωμάτων ἐκθειάζομεν κατόπιν, ἔστω καὶ τὴν ἀληθῶς ἔξωτερικήν, ἀρκεῖ νὰ ἔχῃ τὸ κῦρος ἐνὸς τῶν παλαιῶν διδασκάλων, οἷον π. χ. τὸ ἔντεχνον ἐπιλεγόμενον Κράτημα εἰς ἵχον πλάγιον τοῦ δ' Χουρμουζίου τοῦ Χαρτοφύλακος, ὅπερ οὐδὲν πλέον οὐδὲν ἔλαττον εἶναι, ἢ τὸ τῶν Ἀσιατικῶν Μακαρίων Κιάρι, ὅπερ ἐν τῇ Πανδώρᾳ ἀπαντᾶ τοῦ Θεοδώρου Φωκαέως καὶ πλεῖσθ' ὅσ' ἄλλα. Προκειμένου δὲ περὶ τῶν Ἰδιομέλων καὶ Δοξαστικῶν ἐν γένει τοῦ δλου ἐνιαυτοῦ, ἐθισθέντες ν' ἀκούωμεν ταῦτα, ἐν δλως συνήθως, τετριμμένῳ καὶ ἥκιστα καλλιτεχνικῷ τρόπῳ, οὐδόλως ἀνεχόμεθα τὸ ὑπὸ πᾶσαν μὲν ἐποψιν καλλιτεχνικώτατον, ἀλλ' ἐν τῇ προκατειλημμένῃ ἡμῶν ἀκοῇ ἀσύνηθες, διατιθέμενοι οὕτως, ὡς ἥθελε τις διατεθῇ γιγνώσκων καὶ ἐκτελῶν σφαλερῶς καὶ ἐλλειπῶς δλως ἐν ἄσμα, ὅπερ ὅμως,

δταν συμβῇ νὰ ἀκούσῃ ψαλλόμενον ἔστω καὶ ὑπὸ τοῦ μφυσουργήσαντος αὐτό, οὐδόλως ἥθελε διστάσει νὰ χαρακτηρίσῃ τὸ ἄσμα ἔκεινο, ώς ὁ Μήδας ἔχαρακτήρισε τὴν λύραν τοῦ θεοῦ Ἀπόλλονος, προτιμήσας ταύτης τὸν ποιμενικὸν αὐλὸν τοῦ αἰπόλου Πανός, διὸ καὶ κατεδικάσθη νὰ φέρῃ ὅτα δνου.

Ταῦτα δὲ πάσχομεν καὶ ἡμεῖς, στάσιμοι ὅντες, διότι νομίζομεν λίαν ἐπισφαλῶς, καὶ ὡς δόγμα πίστεως κηρύττομεν, ὅτι δὲν πρέπει πλέον νὰ τονίσωμεν νέα μέλη, ώσεὶ ἐλέγομεν, ὅτι οὐδεὶς πλέον πρέπει νὰ συγγράψῃ. Τοῦτο δὲ δηλοῖ, ὅτι ἡ Μουσικὴ ἡμῶν ἡ ἀνεξάντλητος, ἐξηντλήθη τέλεον πλέον πολλοῦ γε καὶ δή! καὶ πρὸ πάντων ἐν τῷ Στιχηραρικῷ μέλει, ὅπερ τυγχάνει θησαυρὸς ἀνεκμετάλλευτος, ὅπερ μένει πλοῦτος κεκρυμμένος, ὅπερ ἐστὶ δεσμὸς Γόρδιος, ὃν ἔλυσε μὲν ὁ Θεῖος Ιάκωβος ώς ἄλλος Μέγας Ἀλέξανδρος, διὰ τῆς κατακτήσεως τῶν ἄχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἀριστοτεχνικῶν ἐκκλησιαστικῶν θέσεων, ὅστις δμως—ἀκουσίως πάντως—ἔδεσε πάλιν αὐτόν, ἐνεκα τῆς ἀχρηστίας εἰς ἦν ἔμεινε καὶ μένει τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἐκπονηθὲν Δοξαστάριον, διὰ τὴν ἄκραν αὐτοῦ ἀργότητα, παρ' ἡμῖν.

Τὰς σκέψεις λοιπὸν ταύτας ἔχων ὑπ' ὄψει καὶ ποθῶν τό γ' ἐπ' ἔμοι νὰ ἐλαττώσω ώς οἶόν τε τὴν ἐκ τοῦ μονοτόνου καὶ τετριμμένου μέλους τῶν Δοξαστικῶν προκύπτουσαν ἐντύπωσιν, τοῦθ' ὅπερ οὐδεὶς δύναται ν' ἀρνηθῆ ἐνδομύχως νομίζω, κατόπιν πολυχρονίων καὶ ἀτρύτων πόνων ἐπελαβόμην τῆς ἐκδόσεως τῆς παρούσης βίβλου, ἐν ᾧ συνδυάζεται τὸ σύντομον Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου, ἀφ' οὗ δὲν ἀπομακρυνόμεθα, μετὰ τοῦ τερπνοῦ καὶ κατανυκτικοῦ καὶ ἀριστοτεχνικοῦ καὶ μεγαλοπρεποῦς Ιακώβου τοῦ Πρωτοψάλτου, ὃ προσεγγίζομεν, καὶ ὅπερ κατανύσσει τὴν καρδίαν καὶ ἀνυψοῖ τὸν νοῦν τοῦ ἀνθρώπου εἰς ὑπερκοσμίους κόσμους, μεγαλύνει τὴν Μουσικὴν ἡμῶν, ἐξαίρει τὸν ἀκένωτον αὐτῆς πλοῦτον καὶ αἴρει πᾶσαν κατ' αὐτῆς μοιφήν, τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσῳ καὶ οἱ πλείους τῶν διακεριμμένων ἱεροψαλτῶν ἡμῶν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον οὕτω σήμερον ἐνασμενίζονται νὰ ψάλλωσι.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἡ ποικιλία δὲ καὶ τὸ ἐκτάκτως καλλιτεχνικὸν τῶν ἐν γένει γνωστῶν ἔργων τοῦ χαλκεντέρου Μουσικοδιδασκάλου Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου, οῖον αἱ Καταβασίαι, οἱ Παλυέλεοι, αἱ Δοξολογίαι, τὰ ἀργὰ Καθίσματα καὶ Προσόμοια, καὶ δὴ καὶ τὰ Εἰρμολογικὰ αὐτὰ ἔτι ἔργα αὐτοῦ, οὐδόλως παρεμφερῆ πρὸς τὰ Δοξαστικὰ αὐτοῦ, θέτουσιν ἐν ἀμφιβόλῳ τὴν γνησιότητα τῶν τελευταίων τούτων ὡς ἔργων, τοῦ ἀνεξαντλήτου τούτου μουσουργοῦ, διότι, ὡς ἐν τοῖς λόγοις οὗτῳ καὶ ἐν τοῖς μέλεσιν ἐκ τοῦ ὑφους τῶν ἔργων διακρίνομεν καὶ χαρακτηρίζομεν τοὺς ἔργατας ἐφ' ὅπερ καὶ τὸ Δοξαστάριον καὶ δὴ καὶ τὸ Ἀναστασιματάριον, ὅλως κατὰ διάφορον τῶν ὡς ἄνω μελῶν ὁδεύοντα τρόπον, οὐδαμῶς τοῦ αὐτοῦ ἀριστοτέχνου μουσουργοῦ δέον νὰ κριθῶσιν ἔργα παρ' ἔμοι γε κριτῆ. Νομίζω δὲ οὗτο ὅτι συντελῶ, ἔστω καὶ κατ' ἐλάχιστον εἰς τὴν ἔξωράϊσιν καὶ ἐκλαΐκευσιν τῆς Ἱερᾶς ὑμνῳδίας. Ἐπειδὴ, διὰ νὰ ὥσι τὰ Δοξαστικὰ ταῦτα σύντομα, ἀνάγκη δυοῖν θάτερον, ἢ νὰ μὴ ὥσιν ἀρεστὰ εἰς τὸ ἀκροατήριον οὕτως ἔχοντα, τοῦθ' ὅπερ ἥκιστα περιποιεῖ τιμὴν τῆς μουσικῆς ἡμῶν, ἢ ν' ἀποκλίνωσιν εἰς τὸ ἔξωτερον, ὅπως καλλυνθῶσι δῆθεν, ὡς τισι δοκεῖ, καὶ τότε ἔσται ἡ ἐσχάτη πλάνη χείρων τῆς πρώτης, τοῦθ' ὅπερ ἀπεδείχθη ἐκ διαφόρων ἀχρι τοῦδε ἐκδόσεων μάτην τὸ βέλτιον ἐπιδιωκουσῶν ὡς πάντες ἵσμεν ἐν ταῖς ἐκδόσεσι δὲ ταύταις, σὺν ἄλλοις τε εὔρηνται καὶ θέσεις ὅλως ἀλλότριαι τῆς φυσικῆς πορείας τῶν διαφόρων ἥχων, ὃν ἀπόλλυται οὗτο πᾶν ἵχνος. Ἐνθεν μὲν τὸ μονότονον καὶ ἀηδὲς καὶ ὅλως πτωχὸν κατάντημα διὰ τὰς μεγαλοπρεπεῖς τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν ἀκολουθίας τούλαχιστον, εἰς ὃ ἐκ προλήψεως καὶ ἀκηδείας ἔξεπεσε τὸ κυριώτερον ἴδιως ἐν τῇ Ἐκκλησιαστικῇ ἡμῶν Μουσικῇ μέλος, ὃ ἐστι τὸ στιχηραριόν· ἐνθεν δὲ ἡ ὡς ἐκ τούτου ἔφεσις πολλῶν, ἀξιούντων τὴν ἀντικατάστασιν τῆς πατρῷας Μουσικῆς διὰ τῆς ὁθνείας Εὔρωπαϊκῆς ὡς ἔφθην εἰπών· ἐτέρωθεν δὲ ἡ σκέψις, ὅτι τὸ ἐν τῷ Σεπτῷ Πατριαρχικῷ Ναῷ Χριστεπώνυμον πλήρωμα ἐκκλησιαζόμενον τότε τοῦ τε ἀριστοτεχνικοῦ τρόπου Ἰακώβου τοῦ Πρωτοψάλτου ὡς καὶ τοῦ συντόμου καὶ χαριέντος Πέτρου τοῦ Πελοποννησίου καὶ συγχρό-

νου αὗτοῦ Λαμπαδαρίου ἡδέως ἥκουε καὶ ἀσμένως ἐνωτίζετο ἀμφοτέρων τὸ ἴδιωμα ἐν συνδυασμῷ τρόπον τινά, μὲ προήγαγον εἰς τὸ νὰ ἐπιδοθῶ ἐξ αὐτῆς τῆς νεανικῆς μου ἡλικίας ψυχῇ τε καὶ σώματι εἰς τὸν συνδυασμὸν τοῦτον τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ἡμῶν ὑμνῳδιῶν τῶν δύο τούτων μεγάλων τῆς μελοποιίας φωστήρων, ὃν τὰ μουσικὰ ἀριστουργήματα ὡς τόσαι πλησιφαεῖς καὶ πολύφωτοι λυχνίαι τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, καταγλαῖζουσιν ἐνιαυσίως τὸ στερέωμα αὐτῆς, δι’ ὃν τῷ τὸ σύμπαν μουσικῶς ὁυθμίσαντι, τὰς προσευχὰς ἡμῶν τὰς θερμάς, ὡς θυμίαμα εὔοσμον καὶ ὡς μύρον πολύτιμον ἀναπέμπομεν ἐκτενῶς, τὰς δὲ καρδίας τῶν πιστῶν τέρπομεν καὶ καταφαιδρύνομεν καὶ καταγλαῖζομεν καὶ τὰς διανοίας ἡμῶν διαυγεῖς ἄχρι τοῦ Θρόνου τῆς Μεγαλωσύνης ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀνυψοῦμεν, ὅτι ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἡμῶν αὐτῇ μουσική, οὐ μόνον τὴν ψυχὴν ἐξωραῖζει, οὐ μόνον τὴν καρδίαν ἀναπλάττει, ἀλλὰ καὶ τὰ ἥθη μορφώνει καὶ τὰ πάθη καταπραΐνει, καὶ τὸν νοῦν φωτίζει. Διὸ καὶ τὴν ἐξωραϊσιν καὶ ἀποκρυστάλλωσιν καὶ τὴν ἐκλαῖκευσιν αὐτῆς δέον νὰ ἐπιδιώξωμεν παντὶ σθένει, διὰ τοῦ θεσπεσίου συνδυασμοῦ τῶν δύο μεγάλων μουσουργῶν, ὃν ἔφθην εἰπών. Τοσούτῳ δὲ μᾶλλον ἐπιβάλλεται ἡμῖν πλέον ἡ ἐξωραϊσις τῆς Ἱερᾶς ἀσματουργίας, ὅσῳ καὶ αὐτὴ ἡ φύσις ἀποστρέφεται τὸ μονότονον, διὸ καὶ παρὰ τὸ πράσινον τῆς χλόης, κατεκόσμησεν ὁ Θεὸς τῆς φύσεως τὴν πεδιάδα διὰ ποικιλοχρόων καὶ εύόσμων ἀνθέων παρὰ δὲ τὸ γλαυκὸν τοῦ στερεώματος κατεστόλισε τὸν οὐρανὸν δι’ ἀπειροπληθῶν πολυφώτων πλανητῶν καὶ ἀπλανῶν ἀστέρων.

Καθὼς δὲ τὸ ποικίλον τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς διεγείρουσι τὴν εὐγενῆ τῆς δράσεως αἴσθησιν καὶ τέρπουσι καὶ εὐφραίνουσι ταύτην, οὕτω δὴ καὶ τὸ ποικίλον τῆς μουσικῆς διεγείρει τὴν οὐχ ἥπτον εὐγενῆ αἴσθησιν τῆς ἀκοῆς, καὶ ταύτην μὲν τέρπει καὶ εὐφραίνει τὴν δὲ διάνοιαν ἀνυψοῖ ὡς ἔφθην εἰπὼν ἄχρι τοῦ Θρόνου τοῦ μόνου ἀπλάστου Πλάστου, μεθ’ Οὗ διὰ τῆς Μουσικῆς ταύτης ἡδέως συνομιλοῦμεν καὶ τοῦ δποίου τὸ Μεγαλεῖον διὰ τῆς θείας ταύτης τέχνης τοσοῦτον τρανῶς ἐξυμνοῦμεν.

"Οτι δε τὸ ποικίλον οὐδόλως ἡ Ὁρθόδοξος ἡμῶν Ἐκκλησία ἀποβάλλει δῆλον καὶ ἐντεῦθεν ὅτι θέλει τὰς ιερὰς καὶ ἀγίας εἰκόνας οὐχὶ ἵχνογραφημένας, ἀλλὰ ποικίλοις χρώμασιν ἔξωραϊσμένας, καὶ χρυσῷ δὲ καὶ ἀργύρῳ καὶ δὴ καὶ πολυτίμοις καὶ τιμαλφέσι λίθοις καὶ ποικίλοις ἄλλοις κοσμήμασι πεποικιλμένας, ὅπως σὺν τοῖς ἄλλοις τέρπωσι καὶ τὴν ὅρασιν. Ἐφ' ὅπερ καὶ ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησιαστικὴ Μουσικὴ ποικίλλεται καὶ θάλλει ἀναλόγως τῶν ἐννοιῶν, ἃς ἐκφράζει, ἀτε δὴ κεκτημένη πρὸς τοῦτο ἔκτὸς τῶν φυσικῶν τοῦ διατονικοῦ γένους κλιμάκων, καὶ τὰς τεχνιτὰς τοῦ χρωματικοῦ καὶ ἐναρμονίου γένους, εἰς ἐπίμετρον δὲ καὶ τὰ συστήματα Διαπασῶν καὶ Τροχαϊκῶν καὶ δὴ καὶ τὰς κοσμητικὰς λεγομένας ταύτας φθερὰς ρρρθ— πλὴν τῶν τῆς μειονεξίας ἦτοι τῆς ὑφέσεως ρ καὶ διέσεως σ τοῦ τριτημορίου σ καὶ τεταρτημορίου δ, δι' ὧν πολὺ ἀνυψοῦται, ἔξωραϊζεται καὶ τελειοποιεῖται ἡ Μουσικὴ ἡμῶν, διδοῦσα ψυχὴν οὗτως εἰπεῖν εἰς τὸν ἀψυχον λόγον, ὡς δίδωσι πρὸς αὐτὸν σάρκα καὶ ὄστεα ἡ διὰ τοῦ στόματος προσηκόντως προφερομένη σαφῆς καὶ ἀμεμπτος καὶ ξωηρὰ αὐτοῦ ἀπαγγελία, καὶ ὃν ἐὰν μὴ ὑπῆρχεν ἀνάγκη, ἦν περιττὴ ἡ ὑπαρξία.

"Οτι δε ἡ Ἐκκλησιαστικὴ ἡμῶν Μουσικὴ ζητεῖ τὴν ποικιλίαν δῆλον καὶ ἐντεῦθεν, ὅτι καὶ οἱ μᾶλλον ἔγκριτοι τῶν μουσουργῶν ἡμῶν, οἵοι οἱ Δαμασκηνοὶ οἱ Κονκουζέλαι καὶ ἄλλοι, μεθ' ὅλην τὴν ἀρχαϊκὴν ἀπλότητα αὐτῶν, μὴ ἀρκεσθέντες εἰς τὴν ὡς ἀνωτέρῳ ποικιλίαν, οἴμενοι δὲ ὅτι καὶ διὰ τῆς παραχορδῆς τὸ μέλος ποικίλλεται, καὶ ταύτης χρῆσιν ἐν τῇ μελοποιίᾳ μεγάλην ἐποιήσαντο, ὡς ἐν τοῖς μεγίστοις Ἀνοιξανταρίοις καὶ ἄλλαχοῦ δείκνυται χωρὶς νὰ λάβωσι ὑπ' ὄψει ὅτι τὸ μέλος διὰ τῆς παραχορδῆς παρεκκλίνει τῆς φυσικῆς αὐτοῦ πορείας καὶ καθίσταται ὅντως καθ' ὅλην τὴν σημασίαν τῆς λέξεως παράχορδον, ἥκιστα δὲ θέλγει τὰς ἀκοὰς τῶν ἀνθρώπων ἀπεικαζόμενον ὡς συνήθως ἀπεικάζεται, ἐνῷ ἐν τῇ ἀνὰ χειρας βίβλῳ καὶ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ, πρῶτον φυσικοποιεῖται οὗτως εἰπεῖν τὸ μέλος πρὸς τὴν ἐπομένην παραχορδὴν καὶ ἀκολούθως εἰσέρχεται μεγαλοπρεπῶς εἰς αὐτὴν

ηδέως πάνυ, κατὰ παραπλήσιον δὲ τρόπον, ἐπιχαρίτως ἔξερχόμενον ἐπανακάμπτει ἐπὶ τὴν φυσικὴν τοῦ ἀρχικοῦ ἥχου τροχιάν. (Ὄρα Δεκεμβρ. ις', Δόξα ἐν ὑψίστοις. Αὔγούστου ιε', Τῇ ἀθανάτῳ σου κοιμίσει Α' Τόμος. Κυριακὴ τῆς Τυροφάγου, Ἐκάθησεν Ἀδάμ. Τῇ Μ. Πέμπτῃ, Γέννημα ἔχιδνῶν Β' Τόμος καὶ πολλαχοῦ ἄλλοθι). Τὸ δὲ μέλος οὗτος ὅδε υἱὸν οὐ μόνον ἔντεχνον καθίσταται καὶ τερπνὸν ὡς ἀληθῶς, οὐ μόνον οὐδόλως παράχορδον ἀκούεται, ἀλλ᾽ ἔξ ἐναντίας καὶ ἐπαγωγὸν λίαν καὶ δὴ καὶ λιγυρόφθογγον καὶ μελιχρόδον τοῦθ' ὅπερ συμβαίνει κατὰ μείζονα λόγον καὶ ἐν τῇ μεταβάσει ἀπὸ ἥχου εἰς ἥχον, ἀπὸ κλίμακος εἰς κλίμακα καὶ ἀπὸ συστήματος εἰς σύστημα καὶ τάναπαλιν. Ταῦτα δὲ πάντα εἶναι τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα συστατικὰ στοιχεῖα, ἅπερ καὶ τὴν Μουσικὴν ἡμῶν κομῶσαν καὶ ἀρτίαν ἀπεργάζονται καὶ τὸν πλοῦτον αὐτῆς καταφανέστατον καθιστῶσι, καὶ τὸν μουσικὸν τελειοποιοῦσι, καὶ τὴν ἀκοὴν καθηδύνουσιν ἐκτελούμενα ὡς δεῖ, ὅτι «τὸ καλὸν οὐκ ἔστι καλὸν ἐὰν μὴ καλῶς γένηται». Τὸ δὲ λέγειν, ὅτι τὰ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ψαλλόμενα μέλη, δὲν πρέπει νὰ ἔναι καὶ πολὺ ἡδέα, χαρακτηριζόμενον ὡς σόφισμα τῶν ἀμαθῶν καὶ κακοφώνων, δὲν ἔχει λόγον ὑπάρξεως, ἀφοῦ σκοπὸς κυρίως τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καθιερώσεως τῆς Μουσικῆς, οὐδεὶς ἔστιν ἄλλος, ἢ ἡ συγκράτησις τῶν Χριστιανῶν ἐν αὐτῇ διὰ τῆς μελῳδίας, μελῳδία δὲ μὴ ἡδεῖα οὕτε εἶναι οὕτε πρέπει νὰ λέγηται μελῳδία.

Τοῦτο βεβαίως ἔχοντες ὑπὸ ὄψει καὶ οἱ Μεγάλοι τῆς Ἐκκλησίας Πατέρες, Ἰωάννης δὲ Χρυσόστομος, Βασίλειος δὲ Μέγας καὶ ἄλλοι, συστείνουσι τὴν ποικιλίαν ἐν τῇ ὑμνῳδίᾳ τῆς Ἐκκλησίας ἔντεχνος καὶ δὴ καὶ καλλιφώνως ἐκτελουμένη διὰ τῆς συμφωνίας πολλῶν ἐπὶ τῷ αὐτῷ διμοφώνως καὶ διμοχρόνως ψαλλόντων, τῶν μὲν ἀνδρῶν βαρέως καὶ μεγαλοπρεπῶς, τῶν δὲ παίδων ὁξέως καὶ λιγυρῶς· καὶ τοῦτο, ὅπως συγκρατῶσιν ὅσφι δυνατὸν τὸ χριστεπώνυμον ἐκκλησίασμα. Ἀλλὰ δὲν ἦτο ποτε δυνατὸν νὰ ἡννόουν, οὗτοι τὴν εἰσαγωγὴν τῆς τετραφώνου καὶ θεατρικῆς καὶ ὅλως ἔνησ τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ Μουσικῆς, ἥτις οὐδὲ ὑπῆρχε τότε ἐν τῷ κόσμῳ, ἀτε δὴ καὶ ἐν τῇ Δυτικῇ αὐτῇ Ἐκκλησίᾳ κατὰ

τὴν ἐποχὴν τοῦ Μεγάλου Πατρὸς Ἀμβροσίου Ἐπισκόπου Μεδιολάνων καὶ ἐν τοῖς κατόπιν χρόνοις, αὐτὴν ταύτην τὴν ἡμετέραν μουσικὴν τὴν κατ' ἥχον εἶχον καὶ οὐχὶ τὴν τοῦ ἐναρμονισμοῦ καὶ τῆς ἐνορχιστρώσεως δυμελικήν, ἣν ἀσεβῶς ἐφίενται νὰ εἰσαγάγωσι καὶ ἐν ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ἡμῶν ὑμνῳδίαις, ἀφοῦ τὸ πείραμά των τοσοῦτον οἰκτρῶς ἐναυάγησεν ἐν ταῖς λαϊκαῖς ἡμῶν μελῳδίαις, ἃς κατέστησαν τραγέλαφον κάποφώλιον τέρας διὰ τῆς ὁθνείας ἀμφιέσεως μὴ θέλοντες νὰ ἔννοησωσιν, ὅτι ἀδύνατον καθίσταται νὰ ὑπαχθῶσιν αὗται εἰς τὰς κλίμακας τοῦ Magiore καὶ τοῦ Minore, στερουμένας τῶν τονιαίων διαστημάτων, δι’ ὃν ἀπαρτίζονται τὰ ἡμέτερα ἄσματα, τόσον τὰ Ἱερὰ ὅσον καὶ τὰ λαϊκά¹.

Ἡ Μουσικὴ δέον πληρέστατα νὰ ἐκφράζῃ τὴν ἔννοιαν τοῦ λόγου· διότι περὶ τοῦ λόγου πρόκειται πάντοτε καὶ ἐν πᾶσιν οὐχὶ δὲ ἀπλῶς καὶ ἀσκόπως νὰ δίδῃ ἀδιαφόρως μέλος εἰς τὸν λόγον, ἀσυνάρτητον, ἔκρυθμον καὶ παράχορδον μέχρις ἀπωλείας καὶ αὐτοῦ τοῦ ἥχου, ὡς ἔφθην εἰπών. Ἐφ’ ᾧ καὶ εἰς τοῦτο κυρίως ἐπέστησα τὴν προσοχὴν μου, οὐδένα λόγον μελοποιήσας ἀνευ ἔννοίας, ἀφοῦ καὶ οὐδεὶς λόγος ἀνευ ἔννοίας ἔχει λόγον καὶ ἔννοιαν καὶ οὐδὲ ἔφθειρα τὰς λέξεις, ἐξ ὃν ὁ λόγος, ἐν τῷ κειμένῳ, ἃς ἐστιν ἀπαντῆσαι καθ’ ἀπασαν σχεδὸν τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσουργημένην ὑμνῳδίαν, οἷον· σεσωσμένος γάρ ως, φυλάξας ἀδιαφθορόν, οὐχ ὑπέστη ὁρεύσεώς, Σπλάγχνων Ἱωναν ἔμβρυον ἀπημεσέν. ἐνάλιος θηρίον, καὶ ἀπειρα ἄλλα, ἀτινα ἐπιλήψει με ὁ χρόνος διηγούμενον.

Καὶ διατί ταῦτα πάντα; ὃν ἐρωτήσητε, «διὰ νὰ φυλαχθῇ ὁ ὁρθιμὸς» θὰ σᾶς ἀπαντήσωσιν ἀγαν θερμῶς, οἵ θερμοὶ τοῦ γράμματος καὶ τοῦ τύπου θιασῶται, ἐνῷ εἶμαι βέβαιος ὅτι ὁ μελοποιήσας αὐτός, πᾶν ἄλλο ἥδυνατο νὰ σᾶς ἀπαντήσῃ. Τὸ κατ’ ἐμὲ τούλαχιστον, κατ’ οὓσιαν ἐρρύθμως ψάλλειν δὲν θὰ εἰπῃ

1. Ἡδε Μουσικοῦ Συλλόγου Τεῦχος Ε', Τὰς τρεῖς διαλέξεις μου ὃς καὶ τὸν πανηγυρικὸν μου κατὰ τὴν ἐπέτειον τοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου ἰορτὴν τῆς 4ης Δεκεμβρίου 1903 καὶ δὴ καὶ τὰς ἐν τῇ Βυζαντίδι καὶ τῇ Φόρμιγγι Ἀθηνῶν διατριβάς μου.

φθείρειν διὰ τῆς παρατονίας καὶ τὸν λόγον ἐν γένει καὶ τὸ ψάλλειν ἴδιᾳ. Ἔτερον, ἐκάτερον· ὁ ὄχυθιμὸς δύναται νὰ τηρηθῇ καὶ ἐν τῷ ὄρθιτονισμῷ, ὡς δύναται ν' ἀθετηθῇ κ' ἐν τῷ παρατονισμῷ, τοῦθ' ὅπερ καὶ ἐν τῇ παρούσῃ βίβλῳ, ἀριδήλως καταδείκνυται, ἃτε οὐδεμιᾶς λέξεως παρατονουμένης, ἀλλὰ δὴ καὶ οὐδεμιᾶς ἐκρύθμου ἐκ τούτου καθισταμένης ὡς ἀνωτέρῳ.

Διὰ τὰ τοιαῦτα τοίνυν καὶ ὅσα τούτοις παραπλήσια καὶ ἐν τῇ ἔκπονήσει τῆς βίβλου ταύτης πρώτιστον καὶ κυριώτατον μέλημά μου ὑπῆρξε α') τό, ὅπως τὰ ἐν αὐτῇ ἵερα ἄσματα ὥσιν αὐστηρῶς ἐκκλησιαστικά, β') ὅπως ταῦτα ψάλλωνται κατ' ἔννοιαν καὶ γ') ὅπως ὥσι ποικίλα ἐν τῇ ἀπλότητι αὐτῶν, ἀνευ ἐπαναλήψεως ὡς οἶόν τε τῶν αὐτῶν πάντοτε θέσεων ἐν τῷ αὐτῷ μαθήματι, καὶ πρὸ πάντων τῆς θέσεως ταύτης ~~παραπλήσια~~ τῆς μεγίστη γίνεται κατάχρησις ἐν τῇ ἐνιαυσίῳ ὑμνῳδίᾳ ὡς μὴ ὠφελεν, ἐνῷ παρ' ἔμοι γε κριτῇ, δέον, ὅπως ἕκαστον μάθημα, προσόμοιον καὶ παρεμφερὲς πάντοτε πρὸς τὰ λοιπὰ τοῦ αὐτοῦ ἦχου πρὸ πάντων, δέον νὰ ἔχῃ τι καὶ τὸ ἴδιαζον. Ἄλλ' ὅπως πάλιν, δυνατὸν νὰ εὑρεθῶσιν ἐν τῷ αὐτῷ κήπῳ ἀνθη τινὰ ἔξοχως ὠραῖα καὶ ἐκ τῶν τοῦ ἑτέρου, δυνατὸν νὰ εὑρεθῶσι καὶ ἐν ἐνὶ ἦχῳ θέσεις τινὲς ἔξοχως ὠραῖαι, εὑρισκόμεναι καὶ ἐν τῷ ἑτέρῳ.

Ἐὰν ἐν καιροῖς τοῦ σκότους καὶ τῆς ἀμαθείας παρεισέφρουσάν τινες ξενισμοὶ ἐν τῇ Μουσικῇ ἥμῶν ταύτῃ, δέον οὗτοι ν' ἀναζητηθῶσι καὶ ἐκριζωθῶσιν ἀπὸ τοῦ εὐωδεστάτου καὶ καλλιτεχνικωτάτου αὐτῆς λειμῶνος καὶ μάλιστα ὅταν ἥναι φύσεως τοιαύτης ὥστε συμπλεκόμενοι μετὰ τῆς Ιερᾶς ψαλμῳδίας, ἔνεκα τῆς ξενικῆς καὶ μὴ γνησίας Ἐλληνικῆς προφορᾶς αὐτῶν, τιθέασιν ἐν ἀμφιβόλῳ καὶ τὸ μέλος, καίτοι ἐκκλησιαστικώτατον.

Τοιοῦτοι δὲ ἀριδῆλοι ξενισμοὶ εἶναι οἱ ἔξῆς ἐν τῷ παπαδικῷ κυρίως μέλει ἀπαντῶσαι συλλαβαὶ καὶ σύνθετοι καὶ ἀπλαῖ, ἥγουν χά, χε, χη, χο, χου κτλ. Καὶ καθ' ὅσον μὲν ἀφορᾷ τὸ χα, χο, καὶ τὸ χου, ὡς γνωστὸν οὕτω καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ γλώσσῃ προφέρονται φυσικά, δὲν συμβαίνει ὅμως τὸ αὐτὸ προκειμένου καὶ περὶ τοῦ

χε (χαι) καὶ χη (χι, χει, χυ, χοι, χυι) δυστυχῶς, διότι οἱ μουσικοὶ ἡμῶν προφέρουσι ταῦτα ξενίκῶς ώς καὶ χ. Ἐπὶ τοσοῦτον δὲ ἔξωκειώθησαν ώς μὴ ὥφελεν πρὸς τὸν ἐκφυλισμὸν τοῦτον, ὥστε οὐ μόνον οὐδόλως ἀναχαιτίζονται πλέον οὐδὲ παραιτοῦνται τῆς δευτέρας φύσεως καταστάσης κακίστης ταύτης ἔξεως τὸ παράπαν, ἀλλ’ οὐδὲ ἀνέχονται νῦν ἀκούσωσί τι κατ’ αὐτῆς, ἥτις ἐπὶ τοσοῦτον ἐρριζώθη δυστυχῶς ἐν ταῖς διανοίαις αὐτῶν ὥστε θεωροῦσι ταύτην ἀναπόσπαστον ἀπὸ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ μέλους· ἀλλ’ ὅπερ χείριστον, καὶ ἔξωτερικῶς ψάλλοντα λέγουσι τὸν μὴ χρώμενον ταύτῃ. Καὶ οὗτοι μὲν οὕτως ἔμαθον, οὕτω σκέπτονται καὶ οὕτως ἐλαφρῷ τῇ καρδίᾳ ψάλλουσιν ἀλλ’ οἱ ἐγκάθετοι, οἵτινες πάντα λίθον κινοῦσιν, ὅπως τὸ ἐπίψιον ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἡμῶν Μουσικῇ εὔρωσι, λυγγὸς τηλεσκοπώτερον ἐπισκοποῦσι καὶ ἐμπαθῶς ἔξονυχίζουσι ταύτην, ὅπως ἀνεύρωσι τὸ τρωτὸν ἐν αὐτῇ, οὐδόλως λαμβάνοντες ὑπὸ ὄψει, δτὶ τοῦτο εἶναι ἀπόρροια τῶν καιρῶν, καὶ δτὶ δὲν ἀπαιτεῖται εἰμή, ὀλίγη ἐπίγνωσις, καὶ ὀλίγη καλὴ θέλησις, ὅπως ἐπανέλθῃ ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ τροχιάν, ἀλλ’ ἐκτραχιλίζονται ἥκιστα ἐθνοπρεπῶς, εἰς τὸ νὰ δυσφημίσωσι τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ταύτην παρακαταθήκην, ώς τι συνονθύλευμα Ἀραβικῆς ἢ Ἀσιατικῆς καταγωγῆς, ἀγνοοῦντες δλως, δτὶ καὶ ἡ ἀρχαία Ἑλληνικὴ Μουσικὴ εἶναι ἀδελφὴ τῆς Ἀσιατικῆς, διότι ἐλαβε τοὺς ἥχους λύδιον καὶ ὑπολύδιον, φρύγιον καὶ ὑποφρύγιον, μιξολύδιον καὶ ὑπομιξολύδιον, ἀπὸ τῆς Ἀσίας, ώς καὶ τὸν πολιτισμὸν καὶ τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας καὶ ἐπιστήμας καὶ ἐν γένει τὰ φῶτα, ἀτινα τὸ ἡμέτερον Γένος μετελαμπάδευσε κατόπιν καὶ εἰς τὴν Ἐσπερίαν Εὔρωπην.

Περαίνων ἐνταῦθα τὸν λόγον, οὐδόλως ἀσκοπον ἥγοῦμαι ὅπως ἐν ὀλίγοις δηλώσω, δτὶ καὶ τὸ ἐναρμόνιον ώς γένος οὐδόλως ἐστὶν ἀποσκορακιστέον ἐκ τοῦ τερπνοῦ κήπου τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἡμῶν Μουσικῆς, κάλλος καὶ ὁσμὴν οὐ τὴν τυχοῦσαν προσδιδὸν αὐτῇ, ώς μελῳδικώτατον καὶ φερωνύμως ἀρμονικώτατον, ἀτε δὴ οὐδαμῶς νόθον ὃν οὐδὲ ἀταχρηστικόν, ἀλλὰ τὰ μάλα γνήσιον καὶ κύριον. Ἐφ’ ὅπερ καὶ δέον, ὅπως ὑφίσταται καὶ λειτουργῇ

ἐν τῇ καθόλου ἐνιαυσίῳ ὑμνωδίᾳ τῆς Ὁρθοδόξου ἡμῶν Ἐκκλησίας, καταλλήλως ἐκτελούμενον ἔστιν ὅτε τούλάχιστον, ἄλλως δὲν θὰ εἶχε λόγον ὑπάρξεως. Ἐν τῇ ἐξωραΐσει τῆς Μουσικῆς ἡμῶν συμβάλλει πληρέστατα καὶ ἡ μετάβασις ἀπὸ γένους εἰς γένος καὶ ἀπὸ συστήματος εἰς σύστημα, τοῦθ' ὅπερ συνεπάγεται καὶ γνώσεις θεωρητικὰς ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ, καὶ δὴ ἐν ταῖς παραχορδαῖς, ὃν ἡ ἄπταιστος καὶ ἀκριβὴς ἐκτέλεσις εἶναι ἔργον οὐ τοῦ τυχόντος.

Ἄλλὰ ταῦτα πάντα προϋποθέτουσι καὶ διδάσκαλον οὐ τὸν τυχόντα, ὅτι τῆς ἡμετέρας Μουσικῆς ἡ διδασκαλία, διὰ νὰ ἦπλήρως, δέον νὰ γίγνηται οὐ μόνον ὑπὸ γνώστου τῆς τέχνης, ὡς οἶόν τε τελείου, ἄλλὰ δὴ καὶ καλλιφώνου, ὅστις καὶ μόνος δύναται νὰ μεταδώσῃ τὸ λιγυρὸν καὶ εὔστροφον τῶν διὰ τῶν πλουσιωτάτων καὶ ποικιλωτάτων τῆς Μουσικῆς ταύτης κλιμάκων, ἀπεικαζομένων ὑμνωδιῶν.

